

POSLOVANJE U PERIODU PANDEMIJE – izazovi i šanse

Urednice

Dr Aleksandra Bradić-Martinović

Dr Isidora Beraha

Dr Sonja Đuričin

POSLOVANJE U PERIODU PANDEMIJE - izazovi i šanse

Urednice

dr Aleksandra Bradić-Martinović
dr Isidora Beraha
dr Sonja Đuričin

Beograd, decembar 2021.

Izdavač:

Institut ekonomskih nauka, Beograd

Zmaj Jovina 12, Beograd

Tel: (011)2622-357, 2623-055

Faks: (011) 2181-471

www.ien.bg.ac.rs

office@ien.bg.ac.rs

Za izdavača:

dr Jovan Zubović, direktor

Dizajn i priprema:

Aleksandra Bradić-Martinović

Naslovana strana:

Pixabay License

ISBN 978-86-89465-64-8

Monografija je rezultat istraživanja u sklopu realizacije ugovora sa Ministarstvom prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Autorska prava:

Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works 4.0.

Sadržaj

<i>Kisin Jovana, Mihić Svetlana</i> <u>FISKALNI TRENDOVI U USLOVIMA PANDEMIJE COVID-19: ANALIZA JAVNOG DUGA REPUBLIKE SRBIJE</u>	1
<i>Ognjenović Kosovka</i> <u>PRILAGOĐAVANJE TRŽŠTA RADA U SRBIJI NOVIM USLOVIMA IZAZVANIM COVID-19 KRIZOM</u>	18
<i>Sredojević Slađana</i> <u>INSTITUCIONALNI UTICAJ PRIVATNOG SEKTORA NA KRIZU – DOPRINOS NACIONALNIH UDRUŽENJA BANAKA</u>	38
<i>Božić Vanda, Dimić Suzana, Đukić Mirjana</i> <u>SPREČAVANJE PRANJA NOVCA TOKOM PANDEMIJE – RIZICI I PROGNOZE BANKARSKOG POSLOVANJA</u>	55
<i>Bradić-Martinović Aleksandra, Kovačević Igor</i> <u>POSLOVANJE HOTELA TOKOM PANDEMIJE COVID-19</u>	72
<i>Ognjanović Jasmina</i> <u>IZAZOVI HOTELSKIH PREDUZEĆA U PERIODU PANDEMIJE: ULOGA I ZNAČAJ LJUDSKIH RESURSA</u>	91
<i>Slavica Stevanović, Grozdana Marinković</i> <u>FINANSIJSKE PERFORMANSE PREDUZEĆA U TURISTIČKOM SEKTORU SRBIJE U USLOVIMA COVID 19</u>	109
<i>Jovanović Bogdanović Adriana, Lilić Vladana</i> <u>PROMENE U NAVIKAMA KORISNIKA TURISTIČKIH USLUGA NA TERITORIJI REPUBLIKE SRBIJE TOKOM TRAJANJA COVID-19</u>	130
<i>Beraha Isidora, Đuričin Sonja</i> <u>IZAZOVI U POSLOVANJU U MSPP SEKTORU U USLOVIMA PANDEMIJE</u>	148
<i>Lazarević-Moravčević Marija, Lazić Milena</i> <u>IZAZOVI TRŽIŠNOG KOMUNICIRANJA U USLOVIMA PANDEMIJE</u>	165
<i>Vukmirović Valentina, Domazet Ivana, Ela Vukmirović</i> <u>TRENDOVI U DIGITALNOM MARKETINGU USLOVLJENI POST-COVID POSLOVNIM OKRUŽENJEM</u>	186
<i>Nikolić Ivan, Krstić Jelena, Rajić Tamara</i> <u>BEOGRADSKI SAJAM - KOLATERALNA ŠTETA PANDEMIJE COVID-19 U SRBIJI</u>	201
<i>Milošević Svetlana, Jovanović Dijana</i> <u>ODGOVOR NA KRIZU IZAZVANU PANDEMIJOM BOLESTI COVID-19 U ZEMLJAMA U OKRUŽENJU I REPUBLICI SRBIJI</u>	221

PREDGOVOR

Pandemija COVID-19 uticala je na sve aspekte života i rada ljudi i za kratko vreme prouzrokovala zdravstvenu, ekonomsku i društvenu krizu sa kakvom se svet, u novijoj istoriji nije suočio. Prvi slučaj zaraze registrovan je u kineskoj provinciji Vuhan u decembru 2019. godine, da bi već u martu 2020. godine, zbog brzine širenja i jačine, Svetska zdravstvena organizacija proglasila pandemiju COVID-19. U strahu od širenja zaraze, vlade većine zemalja sveta uvele su mere socijalnog distanciranja i zaključavanja koje su dovele do drastičnog pada ekonomske aktivnosti, smanjenja tražnje, gubitka radnih mesta, zastoja u proizvodnji i snabdevanju i finansijske neizvesnosti.

U uslovima globalizacije i visoke međuzavisnosti svetske ekonomije, poremećaji u privredama vodećih zemalja vrlo brzo se šire kroz ekonomske sisteme drugih zemalja. Zbog visokog stepena integracije, zemlje sa niskim i srednjim nivoom dohotka posebno su senzitivne na svaku vrstu eksternog šoka. Specifičnost krize uzrokovane pandemijom ogleda se upravo u tome što je dovela do drastičnog pada agregatne tražnje, stavljajući u nezavidan položaj privrede koje se dominantno oslanjaju na izvoz sirovina i usluga.

U Republici Srbiji, nakon proglašenja vanrednog stanja zbog pandemije COVID-19, 15. marta 2020. godine, Vlada je usvojila niz mera za suzbijanje širenja virusa koje su se pre svega odnosile na zatvaranje granica, zatvaranje škola, obustavu javnog prevoza, ograničeno kretanje ljudi i zatvaranje preduzeća u uslužnom sektoru. Efektima prvog talasa krize najteže su pogođeni uslužni sektori poput hotelijerstva, ugostiteljstva, zabave, umetnosti, rekreacije, transporta, prometa nekretnina, trgovine na veliko i malo i profesionalnih usluga. Usled zastoja u lancima snabdevanja, pad aktivnosti je zabeležen i u industrijskoj proizvodnji, izuzev u sektoru građevinarstva koji je pokazao viši stepen rezistentnosti. Takođe, slabiji priliv stranih direktnih investicija i doznaka iz inostranstva koje ostvaruju značajno učešće u bruto domaćem proizvodu negativno su uticali na ekonomski rast. Međutim, zahvaljujući blagovremenom i izdašnom paketu ekonomskih mera podrške, ublažavanju mera za suzbijanje širenja virusa, oporavku tražnje i povećanju broja turističkih dolazaka, efekti narednih talasa krize bili su relativno umereni, te su performanse privrede Srbije u prvoj godini pandemije bile bolje od očekivanih. Za razliku od većine razvijenih evropskih zemalja, Srbija je u 2020. godini zabeležila nižu realnu stopu pada bruto domaćeg proizvoda.

Usled neizvesnosti u pogledu daljeg toka i dužine trajanja pandemije, istraživači Instituta ekonomskih nauka prepoznali su potrebu za iznalaženjem naučno utemeljenih i na istraživanjima zasnovanih odgovora na izazove poslovanja u uslovima krize. Zborniku radova pod nazivom „Poslovanje u periodu pandemije – izazovi i šanse" prethodio je istoimeni Okrugli sto, održan u junu 2021. godine, na kojem su kroz otvorenu diskusiju predstavnika naučne zajednice i privrede prikazani rezultati istraživanja i iskustva poslovanja u uslovima pandemije sa fokusom na bankarski sektor, digitalizaciju poslovanja i sektor turizma. Pored istraživača Instituta, Okruglom stolu su prisustvovali i ugledni gosti: Aleksandar Nikolić, počasni konzul Republike Srbije u Izraelu; Mirko Španović, zamenik predsednika Izvršnog odbora Addiko bank, Srbija; Slađana Sredojević, predstavnik Udruženja banaka Srbije; Slavica Squire, vlasnica NLP instituta u Beogradu i Igor Kovačević, docent Ekonomskog fakulteta u Beogradu i direktor Serbia Pavilion u okviru World EXPO2020 Dubai.

Radovi predstavljeni u Zborniku na sistematičan i sveobuhvatan način analiziraju uticaj krize na fiskalne trendove, tržište rada, sektore turizma i bankarstva, te poslovanje malih i srednjih preduzeća, i daju osvrt na mere koje su Srbija i zemlje u okruženju primenile u nastojanju da minimalizuju negativne efekte pandemije. Takođe, rezultati istraživanja su pokazali da su promene u poslovnom okruženju uzrokovane pandemijom kreirale i nove poslovne šanse, a pre svega u oblasti digitalne transformacije i primene digitalnih tehnologija. Ubrzanom digitalizacijom poslovanja, finansijski sektor je sa dosta uspeha uspeo da odgovori na izazove poslovanja u novonastalim okolnostima. Takođe, orijentacija na digitalna tržišta i primena digitalnih marketinških tehnologija predstavljaju značajnu priliku za unapređenje poslovanja preduzeća u uslovima krize izazvane pandemijom.

Urednice su uverenja da će rezultati istraživanja predstavljeni u Zborniku radova poslužiti kreatorima ekonomske politike, naučnoj i stručnoj javnosti u daljim naporima na oporavku privrede Srbije od negativnih efekata krize izazvane pandemijom, kao i u nastojanjima da se izmenjene okolnosti preokrenu u nove poslovne prilike.

Aktivnosti na izradi Zbornika radova deo su istraživanja u sklopu realizacije ugovora sa Ministarstvom prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

U Beogradu, decembar 2021. godine

Urednice

BEOGRADSKI SAJAM - KOLATERALNA ŠTETA PANDEMIJE COVID-19 U SRBIJI

Ivan Nikolić

Jelena Krstić

Tamara Rajić

Ekonomski institut a.d. Beograd

Apstrakt: Tokom 2020. direktna neto šteta zatvaranja Beogradskog sajma zbog pandemije COVID-19 procenjena je na preko 470 miliona dinara, dok su indirektni i indukovani negativni efekti višestruko veći. Predmet istraživanja u radu su izazovi pred kojima se našla sajamska industrija od trenutka proglašenja pandemije COVID-19 i opravdanost zaokreta državne politike prema sajamskoj industriji u odnosu na 2020. godinu. Cilj istraživanja je utvrđivanje razloga zašto je državna fiskalna podrška ili bilo kakva druga finansijska pomoć Beogradskom sajmu izostala i koliko se i u kojoj meri se preporuke i realizovane mere podrške sajamskoj industriji u EU razlikuju. Rezultat analize pokazuje zašto koristi otvaranja Beogradskog sajma, makar i u redukovanom kapacitetu, uz poštovanje svih strukturnih, organizacionih i higijenskih mera, prevazilaze troškove i zdravstvene rizike koji ni u kom slučaju ne mogu biti veći od onoga što već postoji u ostalom uslužnom sektoru privrede.

Ključne reči: Sajamska industrija, pandemija COVID-19, podrška privredi

JEL: O2; O23

UVOD

Za kraj septembra 2021., odnosno, oktobar mesec, nakon godinu i po dana pauze, konačno je planirano oživljavanje aktivnosti Beogradskog sajma u punom kapacitetu. Najavljeno je nekoliko sajamskih manifestacija - one koje su već na rasporedu

tradicionalnog kalendara održavanja sajamskih događaja, ali i nekoliko onih koje bile izostavljene zbog pandemije. Istovremeno, registrovan broj novih slučajeva zaražavanja virusom COVID-19 i dnevni broj preminulih konvergira pikovima koje je Srbija beležila krajem prošle godine, odnosno tokom aprila 2021. godine.

Prethodne dve činjenice su ključni motiv pisanja ovog rada. Predmet istraživanja u radu su izazovi pred kojima se našla sajamska industrija od trenutka proglašenja pandemije COVID-19 i opravdanost zaokreta državne politike prema sajamskoj industriji u odnosu na 2020. godinu kada je razorno dejstvo pandemije dramatično ugrozilo i poslovanje Beogradskog sajma. Cilj istraživanja je utvrđivanje razloga zašto je državna fiskalna podrška ili bilo kakva druga finansijska pomoć Beogradskom sajmu izostala i koliko se i u kojoj meri se preporuke i realizovane mere podrške sajamskoj industriji u EU razlikuju.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

U cilju procene efekata pandemije na poslovanja Beogradskog sajma, korišćena je metoda kabinetskog istraživanja koje je bazirano na sekundarnim podacima (javno dostupnim podacima i podacima koje su dobijeni od Beogradskog sajma). Analiza opipljivih efekata Sajma vršena je primenom kvantitativnih metoda, uz korišćenje finansijskih pokazatelja poslovanja za 2018. i 2019. godinu.

Efekti poslovanja sajma su tretirani kao socio-ekonomske promene koje nastaju kao rezultat aktivnosti u oblasti sajamske industrije. Ipak, ovi efekti ne nastaju isključivo pod uticajem aktivnosti nastalih u segmentu sajamske industrije, već i na osnovu drugih vidova potrošnje koje se direktno ili indirektno nalaze u relaciji sa sajamskom industrijom. Zato su praćene i srodne delatnosti: saobraćaj, turizam, ugostiteljstvo, maloprodaja i veleprodaja, usluge izgradnje i opremanja štandova, špedicija i skladištenje robe, troškovi oglašavanja i komunikacija i slično. U tom kontekstu, kontinuirani uticaj na lokalnu i nacionalnu ekonomiju koji ostvaruje sajamska industrija treba sagledati sa tri aspekta. Analizom dostupnih podataka i primenom standardne metodologije procene ekonomskih efekata, raščlanjeni su direktni, indirektni i indukovani efekti Beogradskog sajma, čijim sumiranjem se dolazi do procene ukupnog ekonomskog uticaja.

DRAMATIČNE PROMENE U POSLOVANJU GLOBALNE SAJAMSKE INDUSTRIJE U 2020. GODINI I PROGRAMI PODRŠKE

Direktan negativan efekat pandemije COVID-19 ogleda se u dramatičnom padu prihoda od prodaje - kako za sajamsku industriju, u užem smislu posmatrano, tako i za prpratne delatnosti koji imaju direktne benefite (hotelski kompleks, restorani, industrija saobraćaja i sl.).

Već u izveštaju Svetske asocijacije sajamske industrije objavljenom u julu 2020. godine (UFI, 2020) istaknut je koban uticaj pandemije Covid-19 na sajamsku industriju na globalnom nivou. Odlaganje i otkazivanje sajмова ima negativan uticaj na poslovne rezultate kompanija izlagača, izdavača izložbenih prostora i ostalih aktera iz sajamske industrije širom sveta, kao i poslovne subjekte iz drugih, srodnih industrijskih grana koji učestvuju u realizaciji sajamskih manifestacija. U normalnim uslovima, sajamska industrija generiše ukupne prihode od 22,9 milijardi evra (26.2 milijarde dolara) mesečno u proseku na globalnom nivou, i više od 270.000 radnih mesta (ekvivalent punog radnog vremena). U tom trenutku je procenjeno da 81,6 milijardi evra (88,2 milijarde dolara) ukupnih prihoda nije generisano do sredine 2020. godine.

U februaru 2021. UFI je dao konačni obračun gubitaka u prethodnoj godini - pad globalnih prihoda sajamske industrije je procenjen na 68%. Uzimajući u obzir sve prateće sektore, ukupni vrednosni gubici otkazivanja i neodržavanja sajamskih manifestacija u 2020. godini premašuju 200 milijardi evra, što je ekvivalentno 2,4 miliona radnih mesta, sa punim radnim vremenom. Pojava pandemije značajno je pogodila i evropsku sajamsku industriju, koja je globalni lider u pogledu kapaciteta izložbenog prostora, broja vodećih međunarodnih B2B i B2C sajмова i ostvarenih prihoda. Ovde su ukupni gubici procenjeni na 65 milijardi evra (UFI, 2021).

Sajamske izložbe su snažni kanali komunikacije za razvoj kompanija. Njihov izostanak se direktno odražava na odlaganje ugovora koji se sklapaju između izlagača i posetioca. Zato je jako bitno da donosioci odluka zajedno sa sajamskom industrijom rade na što bržem ponovnom otvaranju izložbi, prevashodno B2B događaja, s obzirom na činjenicu da će oni igrati ključnu ulogu u oporavku privrede i društva u celini. To su ključni razlozi zašto je sajamskoj industriji dat veći ponder i u smislu mera podrške.

Najšire posmatrano, preduzeća iz ove oblasti poslovanja bila su indirektno obuhvaćena merama podrške počev od tzv. Investicione inicijative kao odgovor na koronavirus

(CRII) koji je Evropska komisija donela 13. marta 2020. u cilju rešavanja gorućih potreba povezanih s rashodima za zdravstvo, preko podrške sektoru malih i srednjih preduzeća i merama skraćenog radnog vremena.

U narednim nedeljama program pomoći se dalje nadograđivao. Evropski parlament je 23. aprila započeo sa formiranjem i robusnog fonda za oporavak kojim bi se odgovorilo na krizu izazvanu pandemijom COVID-19. Mesec dana kasnije Komisija je predložila tzv. fond EU "Next Generation EU" u vrednosti od 750 milijardi evra (EC, 2020a) i Višegodišnji finansijski okvir (MFF) za period 2021-2027. Sredstva za paket oporavka se raspoređuju po zemljama na različite načine i po različitim kriterijumima, što je otvorilo prostor i za diferenciranu pomoć sajamskoj industriji.

U tom smislu, treba istaći dva ključna momenta koja su nastala pre svega kao rezultat inicijative evropske sajamske industrije. Prvo, načelno je rešeno pitanje mobilnosti ljudi, jer više ne postoje formalne restrikcije za poslovne ljude iz EU u pogledu učestvovanja na sajamskim događajima. Naime, sve do sredine jeseni unutar EU nisu postojala jasna pravila za procenu situacije u pogledu pandemije COVID-19 niti harmonizovani propisi koja se tiču slobodnog kretanja ljudi. Evropski savet tek 13. oktobra donosi zvanične preporuke i kriterijume koji se tiču slobodnog kretanja, karantina i testiranja ljudi po dolasku na određenu destinaciju.

Za industriju događaja, preporuka 19 (e) je odlučujuća. Ona precizira da se od putnika čije je putovanje od suštinske važnosti ili potrebe ne treba tražiti karantin, posebno ako je reč o osobama koje putuju zbog porodičnih ili poslovnih razloga (The Council of the EU, October 2020). Ova preporuka je kasnije korišćena prilikom izuzeća od karantina za lica koja su želela da prisustvuju izložbama i poslovnim događajima širom Evrope. Drugo, četvrtim izmenama i dopunama Privremenog okvira finansijske pomoći EU kompanije iz sajamske industrije stekle su pravo dobijanja dodatne finansijske podrške EU u iznosu do 3 miliona evra (EC, 2020b). Pomenuti iznos je namenjen za sve nepokrivene fiksne troškove koje su nastali usled izbijanja pandemije COVID-19 i važiće do juna 2021. godine.

Primeri podrške sajamskoj industriji u Italiji i Bugarskoj - Najveći broj zemalja EU se opredelio za linearne mere podrške, bez selektivnog pristupa. Međutim, u jednom broju zemalja je pomoć bila selektivno usmerena te je u njihovom slučaju relativno jednostavno pratiti obim, oblik i trajanje podrške sajamskoj industriji.

U nastavku je izdvojen primer Italije i Bugarske. Italija pripada grupi zemalja koje su bile najizdašnije u podršci svojim preduzećima (paket pomoći čini 36,7% BDP-a). Na drugoj strani je Bugarska, kao primer veoma uzdržana i štedljive zemlje u izdvajanju za ublažavanje negativnih efekata pandemije, sa paketom pomoći od 2,2% BDP-a (Nikolić, 2021). Indikativno, i jedna i druga zemlja su bez obzira na opredeljenu relativnu finansijsku podršku, prepoznale dramatične posledice COVID-a na sajamsku industriju i u tom smislu izdvojile značajna sredstva za ublažavanje negativnih efekata.

Primer Italije - Evropska komisija je 18. decembra 2020. izdala saopštenje (EC, 2020c) u kome odobrava, prema pravilima o državnoj pomoći, italijansku "šemu" vrednu 370 miliona evra za podršku kompanijama koja se bave organizacijom sajamskih izložbi i kongresnih događaja pogođenim pandemijom COVID-19.

Osim preduzeća koja se bave organizacijom sajamskih izložbi pomoć dobijaju i dobavljači logistike, transporta i konstruktori štandova sa više od 50% prometa ostvarenog na sajmovima i konvencijama. Podrška je dostupna kompanijama koje su pretrpele smanjenje prometa usled otkazivanja ili odlaganja najmanje jednog događaja usled izbijanja koronavirusa između 23. februara i 30. septembra 2020. Podrška će biti u obliku direktnih grantova izračunatih kao procenat smanjenje prihoda koje je korisnik ostvario od 23. februara 2020. do 31. jula 2020. u poređenju sa istim periodom 2019. Dakle, ključni cilj "šeme" je ublažavanje ekonomskih poteškoća i nagle nestašice likvidnosti sa kojom se korisnici suočavaju zbog restriktivnih mera koje je italijanska vlada morala da nametne kako bi ograničila širenje koronavirusa.

Normativno posmatrano, bitno je podsetiti se da je Evropska komisija još 19. marta 2020. godine usvojila Privremeni okvir (TFEU) za podršku ekonomiji u kontekstu izbijanja COVID-19, na osnovu člana 107. stav 3. tačka (b) TFEU (vidi [EC, n.d.](#)). Komisija je 3. aprila 2020., 8. maja 2020. i 29. juna 2020. godine usvojila amandmane kojima se proširuje delokrug Privremenog okvira kako bi se obuhvatili drugi tipovi mera podrške. Komisija je 13. oktobra 2020. godine produžila period primene Privremenog okvira.

Komisija je utvrdila da je tzv. italijanska "šema" u skladu sa uslovima utvrđenim u Privremenom okviru. Tačnije, pomoć neće premašiti 800 000 EUR po preduzeću i biće dodeljena pre 30. juna 2021. godine. Komisija je zaključila da je mera neophodna, odgovarajuća i proporcionalna za otklanjanje ozbiljnih poremećaja u ekonomiji države članice, u skladu sa članom 107 (3) (b) UFEU i uslovima Privremenog okvira.

Primer Bugarske - Bugarska je sredinom marta 2020. usvojila selektivnu podršku privredi u ukupnom iznosu od 766,8 miliona evra (EC, SA.57646 COVID-19) – *Employment scheme for preserving jobs in most affected sectors*) gde je posebno istaknuta pomoć delatnosti: 82.30 - Organizovanje sastanaka i sajmova.

Tabela 1. Izvod iz Službenog lista EU od 13.11.2020. pod brojem C 386/5

Datum donošenja odluke	26.10.2020	
Broj podrške	SA.58984 (2020/N)	
Država članica	Bugarska	
Naziv (i/ili ime korisnika)	BG – COVID-19 – Second modification of SA.56905 (2020/N) – Employment scheme for preserving jobs in most affected sectors, as already modified by SA.57646(2020/N)	
Pravna osnova	DECREE No. 278 of 12 October 2020 FOR AMENDMENT AND SUPPLEMENT TO THE DECREE No. 151 OF THE COUNCIL OF MINISTERS OF 2020 LAYING DOWN THE TERMS AND CONDITIONS FOR PAYMENT OF WAGE SUBSIDIES FOR MAINTAINING THE EMPLOYMENT OF WORKERS AND EMPLOYEES AFTER THE PERIOD OF THE STATE OF EMERGENCY DECLARED BY A DECISION OF THE NATIONAL ASSEMBLY OF 13 MARCH 2020 AND THE EPIDEMIC EMERGENCY DECLARED BY A DECISION No. 325 AND EXTENDED WITH DECISION No. 378 OF THE COUNCIL OF MINISTERS OF 2020 (prom. SG. 60 of 2020)	
Vrsta mere	Program	—
Cilj	Sredstvo za otklanjanje znatnog poremećaja u privredi	
Oblik podrške	Neposredna bespovratna sredstva	
Budžet	Ukupni budžet: BGN 1 500 (u milionima) = 766,8 miliona EUR	

Intenzitet podrške	60 %
Trajanje (period)	do 31.12.2020
Sektori privrede	47.0 - Trgovina na malo; osim trgovine motornim vozilima i motociklima 49.3 - Ostali kopneni prevoz putnika 51.1 - Vazdušni prevoz putnika 55.0 - Smeštaj 56.1 - Delatnosti restorana i ostalih objekata za pripremu i usluživanje hrane 56.3 - Delatnosti pripreme i usluživanja pića 59.14 - Delatnosti prikazivanja filmova 79.0 - Putničke agencije, organizatori putovanja (turoperator) i slično 82.3 - Organizacija sastanaka i poslovnih sajмова 85.1 - Predškolsko obrazovanje 85.5 - Ostalo obrazovanje 85.53 - Delatnosti škola za obuku vozača 86.23 - Delatnosti stomatološke prakse 86.9 - Ostale delatnosti zdravstvene zaštite 88.91 - Delatnosti dnevne brige o deci 90.0 - Kreativne; umetničke i zabavne delatnosti 91.0 - Biblioteke; arhivi; muzeji i ostale kulturne delatnosti 93.0 - Sportske delatnosti te zabavne i delatnosti rekreacije 96.04 - Delatnosti za negu i održavanje tela
Podršku pruža	Nacionalna agencija za zapošljavanje 3 Knyaz Alexander Doundukov BLVD, Sofia, 1000, Bulgaria
Ostale informacije	—

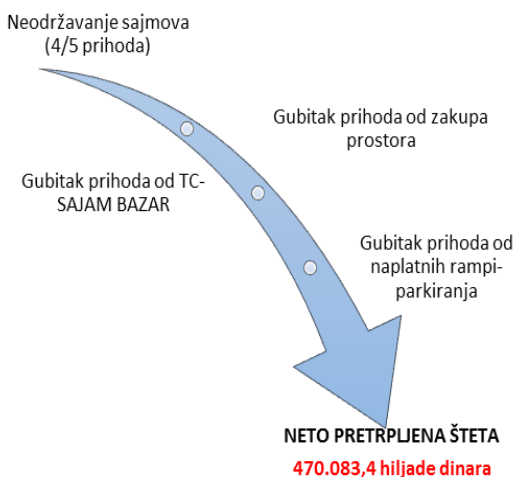
Izvor: https://ec.europa.eu/competition/elojade/isef/case_details.cfm?proc_code=3_SA_58984

NETO PRETRPLJENA ŠTETA BEOGRADSKOG SAJMA U 2020. GODINI

Zbog pandemije COVID-19 i proglašenja vanrednog stanja, koje je za posledicu imao zabranu okupljanja, kao i zbog formiranja privremene bolnice na sajmu, Beogradski sajam nije bio u mogućnosti da obavlja delatnost organizovanja sajмова i priredbi, dok

se obavljanje delatnosti zakupa poslovnog prostora odvijalo otežano i uz brojna ograničenja, te je iz tih razloga nastala šteta na prihodima koji nisu realizovani tokom 2020. godine.

Slika 1. Ključni kanali smanjenja poslovnih prihoda Beogradskog sajma u 2020. godini

Izvor: podaci Beogradskog sajma; kalkulacija autora

Od sredine marta 2020.godine kada je uvedeno vanredno stanje zbog pandemije COVID-19 sajamske priredbe nisu održavane. Otkazana je organizacija 36 sajмова, počev od BG CAR SHOW i MOTOPASSION-a do NOVOGODIŠNJEG VAŠARA planiranog za kraj kalendarske godine.

Ukupan pad poslovnih prihoda po tom osnovu u 2020. godini u poređenju sa 2019. godinom iznosi 662.527,5 hiljada dinara. Više od 65% obračunatog izgubljenog prihoda potiče od četiri neodržane manifestacije:

- Sajam nameštaja (-121.373,2 hiljade dinara),
- BG CAR SHOW sa MOTOPASSION (-119.527,6 hiljada dinara),
- Sajam građevine (-99.226,4 hiljade dinara) i
- Sajam knjiga (-93.265,8 hiljada dinara).

Dodatni pad poslovnih prihoda od 229.134,5 hiljada dinara (što je 34,6% prihoda realizovanih u 2019. godini) duguje se preostalom skupu neodržanih sajamskih manifestacija.

Tabela 2. Sajmovi koji su planirani za 2020. a koji se nisu održali zbog pandemije COVID-19

PROLEĆNI SAJMOVI		JESENJI SAJMOVI	
Termin	Naziv	Termin	Naziv
19.03-25.03	BG CAR SHOW	24.09-27.09	GRAFIMA
19.03-25.03	MOTOPASSION	24.09-27.09	BIRO EXPO
03.04-05.04	DEČJI SAJAM	02.10-04.10	BELFIS
04.04-05.04	KOZMETIKA	02.10-04.10	DEČJI SAJAM
02.04-06.04	NAUTIKA, LOV, RIBOLOV	03.10-04.10	SAJAM KOZMETIKE
10.04-	SAJAM SRED. ŠKOLA	13.10-15.10	ENERGETIKA
22.04-25.04	SAJAM GRAĐEVINE	13.10-15.10	EKOLOGIJA
01.05-03.05	VITEŠKI SAJAM	13.10-15.10	SAJAM 112 EXPO
05.05-10.05	TANGO FESTIVAL	24.10-01.11	SAJAM KNJIGA
19.05-22.05	SAJAM TEHNIKE	28.10-01.11	SAJAM JEDNAKI
02.06-03.06	FUTURE GAMING	28.10-01.11	SAJAM
		28.10-01.11	OBRAZOVANJA
		28.10-01.11	MEDIJA MARKET
		10.11-15.11	SAJAM NAMEŠTAJA
		10.11-15.11	MAŠINE I ALATI
		26.11-29.11	ETNO HRANA
		26.11-29.11	EXPO ZIM
		27.11-29.11	SAJAM SPORTA
		06.12-	IWC BAZAR
		06.12-	CACIB
		10.12-13.12	FESTIVAL NAUKE
		18.12-30.12	NOVOGODIŠNJI VAŠAR

Izvor: podaci Beogradskog sajma

Za razliku od jednog manjeg dela prolećnih sajmova, koji su održavani do uvođenja vanrednog stanja (radi se o sedam sajamskih manifestacija: *Agro Belgrade*, Sajam pčelarstva, Sajam turizma, Sajam vina, Sajam tekstila, CACIB i Hortikultura) propao je najveći deo prolećne i kompletna jesenja sezona.

Tabela 3. Uporedni pregled prihoda od sajмова u 2019. i 2020. godini, u dinarima

TERMIN	Naziv	PRIHOD OD SAJMOVA		Razlika
		2019	2020	2020/2019
30.01.-01.02	AGRO BELGRADE	0	7.841.624	7.841.624
01.02-02.02	SAJAM PČELARSTVA	3.992.865	3.530.669	-462.196
20.02-23.02.	SAJAM TURIZMA	118.116.762	114.931.356	-3.185.406
20.02-23.02.	SAJAM VINA	15.398.375	15.874.773	476.398
05.03-07.03	SAJAM TEKSTILA	1.513.943	1.682.455	168.512
08.03-	CACIB	2.098.149	1.999.194	-98.955
19.03-25.03	BG CAR SHOW	108.704.138	0	-108.704.138
19.03-25.03	MOTOPASSION	10.823.420	0	-10.823.420
03.04-05.04	DEČJI SAJAM	1.950.523	0	-1.950.523
04.04-	KOZMETIKA	3.674.145	0	-3.674.145
05.04				
02.04-	NAUTIKA,LOV, RIBOLOV	12.634.266	0	-12.634.266
06.04				
10.04-	SAJAM SRED. ŠKOLA	1.000.000	0	-1.000.000
22.04-25.04	SAJAM GRAĐEVINE	99.226.413	0	-99.226.413
22.04-25.04	HORTIKULTURA	5.016.122	3.409.318	-1.606.804
01.05-03.05	VITEŠKI SAJAM		0	0
05.05-10.05	TANGO FESTIVAL	1.746.667	0	-1.746.667
19.05-22.05	SAJAM TEHNIKE	76.809.888	0	-76.809.888
24.09-27.09	GRAFIMA	3.387.409	0	-3.387.409
24.09-27.09	GRAFIMA	16.791.967	0	-16.791.967
02.10-04.10	BIRO EXPO	3.041.441	0	-3.041.441
02.10-04.10	BELFIS	1.498.761	0	-1.498.761
03.10-04.10	DEČJI SAJAM	1.888.372	0	-1.888.372
13.10-15.10	SAJAM KOZMETIKE	3.010.761	0	-3.010.761
13.10-15.10	ENERGETIKA	5.184.723	0	-5.184.723
13.10-15.10	EKOLOGIJA	9.554.663	0	-9.554.663
15.10-17.10	SAJAM 112 EXPO	10.089.488	0	-10.089.488
24.10-01.11	SAJAM MEDICINE	13.470.773	0	-13.470.773
28.10-01.11	SAJAM KNJIGA	93.265.781	0	-93.265.781
28.10-01.11	SAJAM JEDNAKI		0	0
28.10-01.11	SAJAM OBRAZOVANJA	6.678.710	0	-6.678.710
10.11-15.11	MEDIJA MARKET	17.807.555	0	-17.807.555
10.11-15.11	SAJAM NAMEŠTAJA	121.373.164	0	-121.373.164
26.11-29.11	MAŠINE I ALATI	9.335.332	0	-9.335.332

26.11-29.11	ETNO HRANA	11.815.040	0	-11.815.040
27.11-29.11	EXPO ZIM	8.625.102	0	-8.625.102
06.12-	SAJAM SPORTA	4.061.833	0	-4.061.833
06.12-	IWC BAZAR	571.909	0	-571.909
10.12-13.12	CACIB	2.026.318	0	-2.026.318
18.12-30.12	FESTIVAL NAUKE	2.160.695	0	-2.160.695
	NOVOGODIŠNJI VAŠAR	3.451.365	0	-3.451.365
Zbir:		811.796.838	149.269.389	-662.527.449

Izvor: podaci Beogradskog sajma

Pomenuti iznos obračunatih izgubljenih prihoda po osnovu neodržanih sajmova od 662.527,5 hiljada Treba uvećati za nerealizovane pripadajuće prihode iz istog perioda 2019. godine od:

- zakupa (-71.558,3 hiljade dinara),
- naplatnih rampi-parkinga (-47.400,0 hiljada dinara), te
- TC-SAJAM Bazara (-7.264,7 hiljada dinara).

Zatim i korigovati za:

- vanredni prihod Sajma (103.008,8 hiljada dinara), koji su najvećim delom potekli od naknade za korišćenje objekata Beogradskog sajma za potrebe privremenog objekta za smeštaj i lečenje lica obolelih od zarazne bolesti COVID-19 izazvane virusom SARS-CoV-2 – „Beogradski sajam” i to u visini zakupnine u vreme korišćenja objekata. (96.008,8 hiljada dinara).

Na taj način obračunat neto efekta na prihodnoj strani bilansa uspeha iznosi -685.741,6 hiljada dinara.

Uzimajući u obzir činjenicu da je neodržavanje sajmova, uz manje poslovnih aktivnosti, za posledicu imalo i značajan pad direktnih troškova, na nivo od 78.641,6 hiljada dinara (215.658,2 hiljade dinara ili 73,3% manje nego 2019. godine), ukupna procenjena neto šteta koju je Beogradski sajam pretrpeo od COVID-19 tokom 2020. godine dostiže 470.083,4 hiljade dinara ili 4 miliona evra.

Napomena u vezi sa podrškom države - Beogradski sajam u 2020. godini, osim pomenutih 96.008,8 hiljada dinara na ime naknade za korišćenje prostorija sajma za potrebe privremenog smeštaja i lečenja lica obolelih od zarazne bolesti COVID-19 od Vlade Republike Srbije nije dobijao dodatna sredstva zbog poteškoća u poslovanju

prouzrokovanih epidemijom bolesti COVID-19 izazvane virusom SARS-CoV-2. Uprkos činjenici što je država Srbija u 2020. godini, izdvojila ogromna sredstva za pomoć građanima i privredi (šest milijardi evra ili 12,7% bruto domaćeg proizvoda), mnogo više od zemalja iz našeg okruženja, sajamska industrija je do sada ostala van fokusa mera podrške (The World Bank Group, 2021).

Na Beogradski sajam se nije odnosila Uredba o fiskalnim pogodnostima i direktnim davanjima privrednim subjektima u privatnom sektoru ("Sl. glasnik RS", br. 54 od 10. aprila 2020.) kao i Uredba o dopunama Uredbe o fiskalnim pogodnostima i direktnim davanjima privrednim subjektima u privatnom sektoru i novčanoj pomoći građanima u cilju ublažavanja ekonomskih posledica nastalih usled bolesti COVID-19 ("Sl. glasnik RS", br. 60 od 24. aprila 2020.). Naime, Beogradski sajam je u APR-u i dalje registrovan kao društveno preduzeće, sa potpunom odgovornošću. Na spisku je i korisnika javnih sredstava koji se vodi kod Uprave za trezor (DP Beogradski sajam se nalazi pod jedinstvenim brojem korisnika javnih sredstava br. 91643). Obe uredbe su uređivale fiskalne pogodnosti i direktna davanja iz budžeta Republike Srbije privrednim subjektima u privatnom sektoru.

Svojinsko ograničenje Sajma je bilo problematično i u slučaju prepoznavanja korisnika kredita obezbeđenog garancijom iz garantne šeme onako kako je to definisano članom 5. Zakona o utvrđivanju garantne šeme kao mera podrške privredi ("Sl. glasnik RS", br 153 od 21. decembra 2020. godine).

Beogradski sajam nije prepoznat ni u Uredbi o utvrđivanju Programa rasporeda i korišćenja subvencija za podršku ugostiteljstvu i turističkom sektoru privrede, koji je donet 4. decembra 2020. godine ("SL. glasnik RS", broj 146 od 4. decembra 2020.). Pri tome, osnovni ciljevi tog Programa su pored očuvanja ugostiteljske delatnosti i turističke industrije, očuvanje drugih privrednih grana povezanih sa ugostiteljstvom i očuvanje drugih privrednih grana povezanih sa turizmom.

Privredna grana 82.3 - Organizacija sastanaka i poslovnih sajmova, u okviru koje je u APR-u i evidentiran Beogradski sajam, jeste bez ikakve sumnje grana koja je direktno oslonjena na turizam i ugostiteljstvo. Upravo Sajam daje turizmu i ugostiteljstvu nemerljiv pozitivan doprinos. On je njihov pokretački mehanizam!

ZANEMARENI EKONOMSKI EFEKTI SAJAMSKE AKTIVNOSTI

Plan Beogradskog sajma za 2020. je bio ambiciozno postavljen. Agenda je obuhvatala održavanje 46 sajмова i izložbi koji su trebali da budu organizovani od strane Beogradskog sajma i sa suorganizatorima, od kojih su bile planirane i dve nove manifestacije. Nažalost, već sredinom marta, pandemija koronavirusa zaustavlja poslovne aktivnosti Sajma, a on će ostati zatvoren i nakon završetka vanrednog stanja.

Pored pretrpljenog direktnog neto finansijskog gubitka od 470.083,4 hiljade dinara u 2020. godini, zatvaranje Beogradskog sajma višestruko je štetno za Grad Beograd i privredu Srbije. Kompanije su pretrpele značajne finansijske gubitke zbog otkazivanja učešća na sajmovima (propuštaju mogućnost prodaje putem sajмова, pregled aktuelnog razvoja u njihovim industrijama, praćenje aktivnosti konkurencije i dr.) Izgubljeni su turistički prihodi, prihodi ugostiteljske industrije (HoReCa).

Međutim, Beogradski sajam nije samo od značaja za turističku ponudu grada, niti se može porediti sa ostalim privrednim društvima. Sajam ima posebne marketing, sveopšte ekonomske i socijalne funkcije! On je pokretač privrednih dešavanja i ima ekonomsko propagandnu funkciju, kao mesto gde se predstavljaju najnovija naučno-tehnička i privredna dostignuća. Svojim organizovanjem predstavlja podsticaj privrednim, umetničkim, obrazovnim i drugim značajnim subjektima društvenog života grada i Republike, u cilju razvijanja svoje aktivnosti, boreći se za kvalitet i kvantitet svojih usluga.

Po pravilu se sistematizuju tri grupe efekata održavanja sajamskih manifestacija na privredu:

- *Direktni efekti:* kreiraju se u korist sajamske industrije koja direktno prodaje svoje usluge posetiocima njenih manifestacija
- *Indirektni efekti:* kreiraju se u korist "podržavajućih" delatnosti, kao što su turizam (hoteli, restorani i dr.), prehrambena industrija, poljoprivreda, građevinarstvo i dr.
- *Indukovani efekti* - neophodno je uvek posmatrati širi aspekt direktnih/indirektnih efekata, kao *multiplikativne* efekte učesnika sajamskih manifestacija na ekonomiju čitave zemlje.

Pozitivni ekonomski efekti se ogledaju u povećanju zaposlenosti, stimulaciji investicija, većim državnim prihodima te poreskih efektima, zaradi od menjačkih poslova.

Beogradski sajam kao najveća i najuspešnija sajamska institucija u Srbiji i jugoistočnoj Evropi generiše ozbiljne ekonomske efekte nacionalnoj ekonomiji u celini i gradu Beogradu. Ukupne ekonomske efekte poslovanja Beogradskog sajma u 2019. godini Ekonomski institut (2020) je procenio na:

- 14,4 milijarde dinara vrednosti prodate robe i usluga;
- 4,3 milijarde dinara bruto dodate vrednosti, što je ekvivalentno 0,10% ukupne generisane bruto dodate vrednosti u Republici Srbiji i 0,25% bruto dodate vrednosti grada Beograda;
- 1.961 radnih mesta i
- 2,8 milijardi dinara ukupnih poreskih prihoda.

Tabela 4. Sumarni prikaz ekonomskih efekata poslovanja Beogradskog sajma do pandemije COVID-19 (2019. godina)

	Beogradski sajam - neto	Direktni efekti	Indirektni efekti	Indukovani efekti	UKUPNI efekti
Prodaja robe i usluga (mil. RSD)	937,3	9.712,1	3.224,0	1.456,8	14.392,9
Bruto dodata vrednost (mil. RSD)	469,4	1.726,2	1.771,4	776,8	4.274,4
Porezi i soc. doprinosi (mil. RSD)	234,3	2.253,2	372,2	160,0	2.785,3
Zaposlenost	173	996	645	320	1.961

Izvor: ocena Ekonomskog instituta a.d.

Na 48 sajamskih događaja, organizovanih od strane sajma i sa suorganizatorima, u 2019. godini učestvovalo je ukupno 2.113 izlagača, od čega je 1.711 stranih izlagača iz 55 zemalja, zabeleživši promet od preko 9,7 milijardi dinara. Ukupno fakturisano izlagačkog prostora je 174.519 m², dok je više od 305 hiljada m² kancelarijskog i magacinskog prostora izdato u zakup. Beogradski sajam je tokom 2019. posetilo 737 hiljada ljudi, a neto dobit premašuje 100 miliona dinara.

Potrošnja posetilaca zajedno sa ostvarenim prometom izlagača na Sajmu imala je direktan efekat na rast tražnje u zemlji od 9,7 milijardi dinara, rast bruto dodate vrednosti od 1,7 milijardi dinara i ukupno 996 radnih mesta. Izlagači i posetioci su, mimo

toga, za smeštaj, ishranu i piće, transport, zabavu, trgovinu te ostale potrebe potrošili još 750 miliona, odnosno gotovo 2,5 milijardi dinara, respektivno. Ovi indirektni efekti poslovanja Sajma su za posledicu imali prirast bruto dodate vrednosti za dodatnih 1,8 milijardi dinara, što odgovara i prirastu zaposlenosti od još 645 lica.

Stoga, ukupan iznos potrošenog novca za smeštaj izlagača i posetilaca Sajma u 2019. godini premašuje 3,2 milijarde dinara, s tim da je samo potrošnja stranih turista koji su tim povodom posetili Beograd bila oko 1,03 milijarde dinara. Čisto direktni efekti poslovanja Beogradskog sajma u 2019. godini na poreske prihode dostižu gotovo 2,2 milijarde dinara, tako da je ukupan poreski efekat njegovog poslovanja procenjen na 2,8 milijarde dinara.

Konačno, procenjeni multiplikativni efekat na generisanje bruto dodate vrednosti u 2019. godini iznosi 2,48. Na nivou preduzeća Beogradski sajam, kao izolovanog privrednog društva, to je čak 9,1. Rezultat se interpretira na način da se svaki dinar zarađen pod kupolom Beogradskog sajma u ekonomiji dalje uvećava za još 2,5 puta, dok se u slučaju izolovanog preduzeća Beogradski sajam njegov efekat na nacionalnu ekonomiju podiže na preko 9 dinara.

Dinamički posmatrano, ovde se beleži značajno popravljjanje performansi Beogradskog sajma, jer je multiplikativni efekat na generisanje bruto dodate vrednosti u 2016. dostizao 2,34.

Što se tiče zaposlenosti multiplikator od 1,97 pokazuje da je svaki zaposleni zbog sajamske aktivnosti u 2019. proizvodio u ekonomiji, bilo indirektno ili indukovano, još jedno radno mesto. Ako, pak, izolujemo samo preduzeće Beogradski sajam onda je svaki njegov zaposleni u 2019. stvarao približno jedanaest radnih mesta.

PROCENA OPORTUNITETNIH TROŠKOVA U SCENARIJU DA JE SAJAM RADIO BAREM SA 1/2 KAPACITETA, UZ POŠTOVANJE SVIH STRUKTURNIH, ORGANIZACIONIH I HIGIJENSKIH MERA

Tržni centri i ritejl parkovi su radili u 2020. godini. Zašto je Sajam bio zatvoren? Granični prelazi nisu zatvarani ni u periodu vanrednog stanja!?

Napominjemo da su Uredbom o merama za sprečavanje i suzbijanje zaraznih bolesti COVID-19 ("Službeni glasnik RS", 151/2020, 152/2020, 153/2020, 156/2020, 158/2020,

1/2021) određeni uslovi i način rada pravnih lica i preduzetnika u uslovima pandemije. Međutim, Uredba diskriminiše Beogradski sajam, iako bi njegovo ponovno otvaranje i organizovanje rada bilo u skladu sa svim merama, uslovima i načinom rada koji se u njoj mogu naći.

Najpre, Uredba u članu 9. dozvoljava rad pravnih lica koje prodaju ili pružaju usluge u trgovinskim centrima i sličnim objektima u kojima se obavlja delatnost u oblasti trgovine na malo, a koja obuhvata prodaju robe i vršenje usluga u lokalima u koje se ulazi iz većeg zatvorenog prostora, pod uslovom da u odnosu na zaposlene i korisnike usluga primene sve preventivne mere od uticaja na bezbednost i zdravlje zaposlenih i korisnika usluga (organizovanje procesa rada koji obezbeđuje ograničen broj lica u prostoru, održavanje fizičke distance, pružanje usluga uz primenu staklene, plastične ili slične barijere, obaveznu dezinfekciju prostorija i podova, mobilijara, mašina, alata i uređaja za rad posle pružene usluge svakom pojedinačnom korisniku, obaveznu upotrebu zaštitnih sredstava tj. maski od strane zaposlenih i korisnika usluga).

Vlada je mogla doneti Uredbu o izmeni i dopuni Uredbe o merama za sprečavanje i suzbijanje zarazne bolesti COVID-19 („Službeni glasnik RS” br. 151/2020, 152/2020, 153/2020, 156/2020, 158/2020 i 1/2021) na način koji treba da omogući da sva pravna lica i preduzetnici koji obavljaju delatnost organizovanja sajмова i sastanaka (šifra delatnosti 8230), mogu nastaviti da obavljaju svoju delatnost uz primenu svih preventivnih mera koje se odnose na sprečavanje širenja zarazne bolesti COVID-19.

Beogradskom sajmu čak je u potpunosti odgovarala i najrestriktivnija mera da se tokom radnog vremena u zatvorenim trgovinskim centrima i sličnim objektima u kojima se obavlja delatnost u oblasti trgovine na malo, a čija je površina preko 300 m², maksimalan broj posetilaca ograničava na jednog posetioca na 9 m². Činjenica je da sa trenutnom površinom izložbenog prostora na Beogradskom sajmu limit od 9m² po posetiocu približno bi odgovarao čak uobičajenom broju poseta u godinama pre pandemije. Prema tome, Sajam bi mogao da ispoštuje i veću fizičku distancu.

Takođe, za razliku od trgovinskih centara koji rade tokom cele nedelje, sajamske manifestacije su ograničenog vremena trajanja.

Iako se ne odnosi direktno na Sajam, već na javne kulturno-umetničke događaje, Beogradski sajam bi mogao da bez većih rizika ispoštuje i zahtev da se u zatvorenom

prostoru ograniči prisustvo na najviše 500 posetilaca istovremeno zbog velikog broja raspoloživih hala, te izdvojenog i izolovanog izložbenog prostora.

Prihvatljiv je, i u skladu sa merama primenjenim u evropskim zemljama, zahtev koji je bio aktuelan jedno vreme, da se radi zaštite od unošenja zaraznih bolesti na teritoriju Republike Srbije, strancima koji dolaze u Republiku Srbiju dozvoljava ulazak u Republiku Srbiju samo ako poseduju negativan RT-PCR test na prisustvo virusa SARS-CoV-2, ne stariji od 48 časova, izdat od strane referentne laboratorije države iz koje dolaze, odnosno iz koje ulaze u Republiku Srbiju. Napominjemo da je i Privredna komora Srbije (PKS) omogućila da poslovni ljudi mogu podneti Zahtev za ulazak u Republiku Srbiju zbog poslovnih razloga i bez PCR testa na prisustvo virusa SARS-CoV-2. Podnošenje Zahteva PKS, realizovalo se popunjavanjem i dostavljanjem Zahteva domaćih i stranih državljana koji ulaze u Srbiju iz poslovnih razloga, za vreme trajanja ograničenja ulaska zbog pandemije COVID - 19. Lice koje je prethodno najavilo ulazak u Srbiju iz poslovnih razloga, bilo je dužno da Privrednoj komori Srbije u roku od 24h od ulaska u Srbiju dostavi rezultat antigen testa na prisustvo virusa SARS-CoV-2 ili RT-PCR testa, izdatog od strane referentne laboratorije Republike Srbije.

Svi putnici treba da se testiraju pre putovanja, ne prilikom dolaska u Republiku Srbiju. To bi trebao da važi i za buduće posetioce sajma, koji dolaze iz inostranstva.

Otvaranje Beogradskog sajma, makar i redukovano, osim na poslovne performanse samog sajma, donosi konkretne finansijske koristi i Republici Srbiji i gradu Beogradu. To jeste najmerljivije u segmentu sajamskog turizma. Pritom, zna se da je Grad Beograd u 2020. godini posetilo ukupno 330,9 hiljada turista, za 73,7% manje u odnosu na 2019. godinu. Evidentiran je pad domaćih turista za 49,6%, dok je promet stranih turista redukovana čak za 78,3% (Sekretarijat za upravu - Sektor statistike Grada Beograda, 2021).

Napomena je da je poslovno udruženje hotelsko ugostiteljske privrede - HORES još 2015. godine pokrenulo realizaciju projekta IMHOS (Integrisana mreža hotela Srbije), koji istražuje stepen zadovoljstva gostiju u odnosu na kvalitet pruženih usluga u hotelima Srbije. Rezultati projekta se baziraju na kontinuiranom prikupljanju informacija kroz anketiranje stranih i domaćih gostiju u hotelima (Turistička organizacija Beograda). U gradu Beogradu anketirani su gosti 18 smeštajnih objekata različitih kategorija (966 ispitanika je činilo finalni uzorak). Kao glavni razlog boravka

7,45% gostiju je navelo posetu sajmu (među stranim ispitanicima Sajam je bio glavni razlog boravka čak u 6,6% slučajeva). Sledstveno, od 1.057 hiljada stranih turista, koji su posetili Beograd u 2019., čak njih 69,7 hiljada je odselo u nekom od beogradskih hotela u cilju posete Beogradskom sajmu. Broj domaćih posetilaca Beogradskog sajma koji su istovremeno odseli i u hotelu iznosio je oko 24 hiljade (Ekonomski institut a.d. Beograd, 2020).

Povrh toga, Beogradski sajam je opravdano otvoriti jer su sajmovi događaji od posebne važnosti u vreme i nakon ekonomskih poremećaja. Oni pružaju nezamenjivu platformu za susret, trgovanje i saradnju poslovnog sveta. Zato su sajamski događaji najbolja poluga ubrzanju i oživljavanju privredne aktivnosti, a mala i srednja preduzeća u svim privrednim sektorima posebno od njih zavise. U tom smislu koristi otvaranja Sajma, makar i u redukovanom kapacitetu, uz poštovanje svih strukturnih, organizacionih i higijenskih mera, značajno prevazilaze troškove i zdravstvene rizike koji ni u kom slučaju ne mogu biti veći od onoga što već imamo u uslužnom sektoru privrede.

ZAKLJUČAK

Tokom 2020. godine direktna neto šteta zatvaranja Beogradskog sajma procenjena je na preko 470 miliona dinara, dok su indirektni i indukovani negativni efekti višestruko veći.

Rezultat analize pokazuje zašto koristi otvaranja Beogradskog sajma, makar i u redukovanom kapacitetu, uz poštovanje svih strukturnih, organizacionih i higijenskih mera, prevazilaze troškove i zdravstvene rizike koji ni u kom slučaju ne mogu biti veći od onoga što već postoji u ostalom uslužnom sektoru privrede.

Sledstveno, autori pozitivno ocenjuju zaokret države u pogledu postepenog aktiviranja poslovanja Beogradskog sajma koje se beleži od maja 2021. godine, te planiranog vraćanja na puni kapacitet aktivnosti od oktobra meseca.

Kriza prouzrokovana pandemijom nije završena u 2020. godini niti joj se nazire kraj. U želji da se minimizuju gubici podrška država privredi i građanima se i dalje menja i prilagođava. Iz tog razloga rezultati ovog rada bi mogli biti, pre svega, argumentovana podloga za kvalitativnu izmenu i dopunu aktuelnih fiskalnih pogodnosti i direktnog davanja privrednim subjektima u cilju ublažavanja ekonomskih posledica nastalih usled bolesti COVID-19.

LITERATURA

1. Ekonomski institut a.d. Beograd. (2020). *Analiza ekonomskog uticaja Beogradskog sajma 2017-2019*.
2. European Commission – EC. (2020a). *Identifying Europe's recovery needs*, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020SC0098\(01\)&qid=15916_07109918&from=IT](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020SC0098(01)&qid=15916_07109918&from=IT)
3. European Commission – EC. (2020b). *Temporary Framework for State aid measures to support the economy in the current COVID-19 outbreak*. https://ec.europa.eu/competition/state_aid/what_is_new/sa_covid19_temporary-framework.pdf
4. European Commission – EC. (2020c, December 18) *Commission approves €370 million Italian scheme to support companies active in the congress and fair industry affected by coronavirus outbreak* [Press release]. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/mex_20_2491
5. European Commission – EC. (n.d.). *The State Aid Temporary Framework*. https://ec.europa.eu/competition-policy/state-aid/coronavirus/temporary-framework_en
6. European Commission – EC. SA.57646 COVID-19 – *Prolongation and modification of SA.56905 (2020/N) – Employment scheme for preserving jobs in most affected sectors*. https://ec.europa.eu/competition/elojade/isef/case_details.cfm?proc_code=3_SA_57646
7. Nikolić, I. (2021). *Odgovor Evrope na pandemiju Covid-19 u 2020. - analiza ekonomskih efekata, Makroekonomske analize i trendovi*, 312, <https://api.pks.rs/storage/assets/MAT%20312%202021-01.pdf>
8. Sekretarijat za upravu - Sektor statistike Grada Beograda (2021) *Promet turista u Beogradu 2020. godine*, Saopštenje 13/2021
9. The Council of the EU. (October 2020). *Council Recommendation (EU) 2020/1475 of 13 October 2020 on a coordinated approach to the restriction of free movement in response to the COVID-19 pandemic*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020H1475&from=EN>

10. *The European Major Exhibition Centres Association EMECA*, <https://www.emeca.eu/sars-cov-2>, pristupljeno: 02.07.2021
11. The Global Association of Exhibition Industry – UFI. (July 2020). *Global Exhibition Barometer*, 25th Ed., https://www.ufi.org/wpcontent/uploads/2020/07/25th_UFI_Global_Barometer_july_2020_v1.pdf
12. The Global Association of Exhibition Industry – UFI. (February 2021). *The impact of COVID-19 on the global exhibition economy in 2020*, https://www.ufi.org/wp-content/uploads/2021/02/MR_UFI-releases-figures-stating-the-impact-of-COVID-19_4february2021.pdf
13. The statistical office of the European Union - EUROSTAT -. <https://ec.europa.eu/eurostat>. pristupljeno: 04.07.2021
14. The World Bank Group. (2021). Redovni ekonomski izveštaj za zapadni Balkan - Pregled po zemljama, br. 19, proleće 2021, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/965271619455150688/pdf/Subdued-Recovery-Serbia-Country-Note.pdf>
15. Turistička organizacija Beograda, <http://www.tob.rs>. Pristupljeno: 06.07.2021
16. Uredba o dopunama Uredbe o fiskalnim pogodnostima i direktnim davanjima privrednim subjektima u privatnom sektoru i novčanoj pomoći građanima u cilju ublažavanja ekonomskih posledica nastalih usled bolesti COVID-19, "Sl. glasnik RS", br. 60 od 24. aprila 2020.
17. Uredba o fiskalnim pogodnostima i direktnim davanjima privrednim subjektima u privatnom sektoru, "Sl. glasnik RS", br. 54 od 10. aprila 2020.
18. Uredba o merama za sprečavanje i suzbijanje zaraznih bolesti COVID-19, "Službeni glasnik RS", 151/2020, 152/2020, 153/2020, 156/2020, 158/2020, 1/2021
19. Uredba o utvrđivanju Programa rasporeda i korišćenja subvencija za podršku ugostiteljstvu i turističkom sektoru privrede, "SL. glasnik RS", broj 146 od 4. decembra 2020.
20. Zakon o utvrđivanju garantne šeme kao mera podrške privredi, "Sl. glasnik RS", br 153 od 21. decembra 2020. godine
21. Zavod za statistiku Republike Srbije, <https://www.stat.gov.rs/> pristupljeno: 22.06.2021